

S. Vandenberghe

EEN 18^e-EEUWSE POTTEN- EN PIJPENBAKKERIJ TE BILZEN

Naar aanleiding van wegeniswerken voor de ring rond Bilzen, werden ten Westen en ten Noorden van de Letenweg te Bilzen in 1981 toevallig verschillende kuilen opgegraven die opgevuld waren met misbaksels van een lokale pottenbakkerij. Er werden slechts vier à vijf kuilen opgegraven, maar ongetwijfeld waren er veel meer in de onmiddellijke nabijheid. Deze waarnemingen werden gedaan door P. Jadoulle, in samenwerking met de archeologische buitendienst van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum te Tongeren, die het vondstenpakket recupereerde (fig. 104-105). De overduidelijke en zelfs sterk vervormde misbaksels van rood oxiderend gebakken aardewerk zijn in vele gevallen sterk gereduceerd en overtrokken met doorzichtig tot groenig loodglazuur. Het materiaal is typologisch onder te verdelen in melkteilen op standring met uitgietsneb en potten met platte basis en twee verticale handvatten, alsook bloempotten en grote kommen (deze laatste slechts één maal aanwezig). Met wit slib in ringeloortechniek versierde borden komen veelvuldig voor en zijn soms voorzien van een concentrische cirkel in koperhoudend groen loodglazuur. Ten onrechte wordt dit versierd materiaal als Nederrijns bestempeld, en hoogst waarschijnlijk werd het in talrijke steden en dorpen in Vlaanderen geproduceerd. Alhoewel er geen enkel bord gedateerd of versierd is, mogen deze misbaksels in de 2^e helft der 18^e eeuw gesitueerd worden. Het is duidelijk dat het hier gaat om gebruiksaardewerk dat in serie geproduceerd werd en door een landelijke bevolking aangeschaft werd. De afgeplatte U-vormige elementen waarvan er enige fragmenten schervengruis en loodglazuur bevatten, hebben ongetwijfeld bij het bakken van deze pottenbakkerswaar dienst gedaan⁽⁵⁴⁾. Interessant zijn bovendien de ronde afgeplatte "potbodems", waarin afgebroken pijpenstelen aanwezig zijn (afb. 103). Het zijn de duidelijke getuigen dat de lokale pijpenmakers hun gedroogde afgewerkte producten in deze pottenbakkerij(en) lieten bakken. Het is evenwel betreurenswaard dat geen enkel pijp- of gemerkt hielfragment gevonden werd. De ronde aardewerkafsluitringen in rood- of witbakkende klei die om de in kegelvorm gestapelde pijpestelen gelegd werden ontbreken eveneens⁽⁵⁵⁾. Zij dienden tot het immobiliseren van de kleipijpen

⁵⁴ In Mechelen werden eertijds in 1938 gelijkaardige fragmenten gevonden in de pottenbakkerij in de gelijknamige straat (een doodlopend steegje in de Hanswijkstraat). Cf. J. UYTTERHOEVEN, Nieuwe vondsten in het Mechelse, 5. XVIIe en XVIIIe-eeuwsch Mechels aardewerk in de Potterij, *Mechelse Bijdragen*, 5, 1938, 139-141.

⁵⁵ A. BRUIJN en P. VAN HOUT, Aardewerkringen van Gorinchemse pijpenmakers, *Westerheem* XXXII, 1983, 397-381.

Fig. 103. 'Potbodem' met afgebroken pijpestelen.

tijdens het transport van de pijpenpot naar en van de oven. Soms waren deze ringen ook voorzien van een herkenningsteken of het merk van de pijpenmaker. In tegenstelling tot de in Gorinchem ontdekte handgevormde pijpenpotten in witte klei, zijn de fragmenten uit Bilzen in rode klei uitgevoerd, en voorzien van een standring waarin zich verschillende verluchtingsgaten bevinden. Bovendien zijn er geen sporen aanwezig van een haspel waartegen de pijpen opgestapeld werden (⁵⁶). Tenslotte merken wij op dat de pijpen in dit geval met de kop naar boven en met de steel naar onder in de pot gestapeld werden. Hiervan getuigen niet alleen de afgebroken steelfragmenten in de potbodem (⁵⁷), maar ook de daarop afgelopen loodglazuurvlekken.

⁵⁶ ID., Een pijpenpot uit Gorinchem, *Westerheem* XXXI, 1982, 104-112 en 212-217.

⁵⁷ Hoogte van de pijpenpotten ca. 30 cm (?).

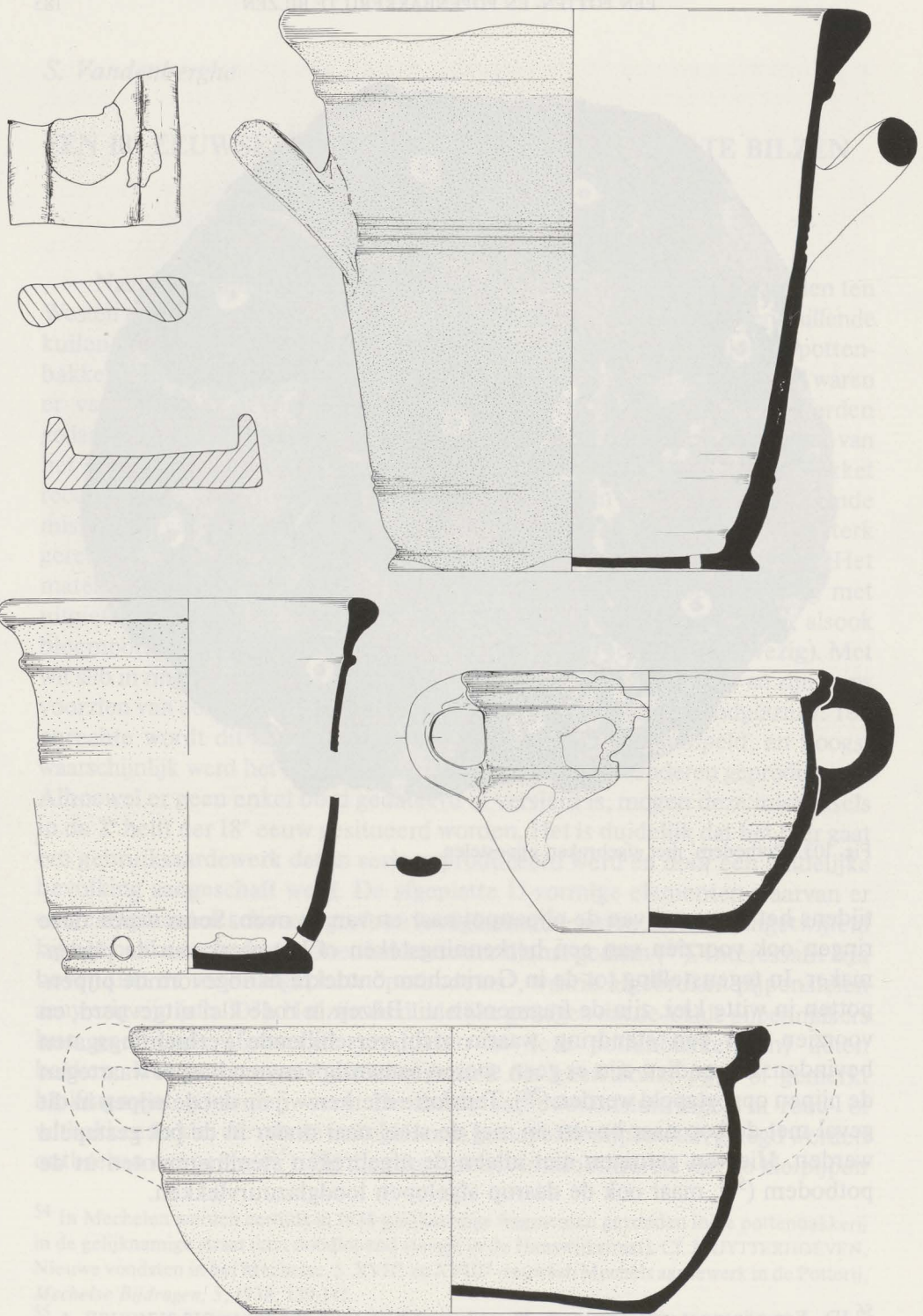

Fig. 104. Aardewerk. S. 1/3.

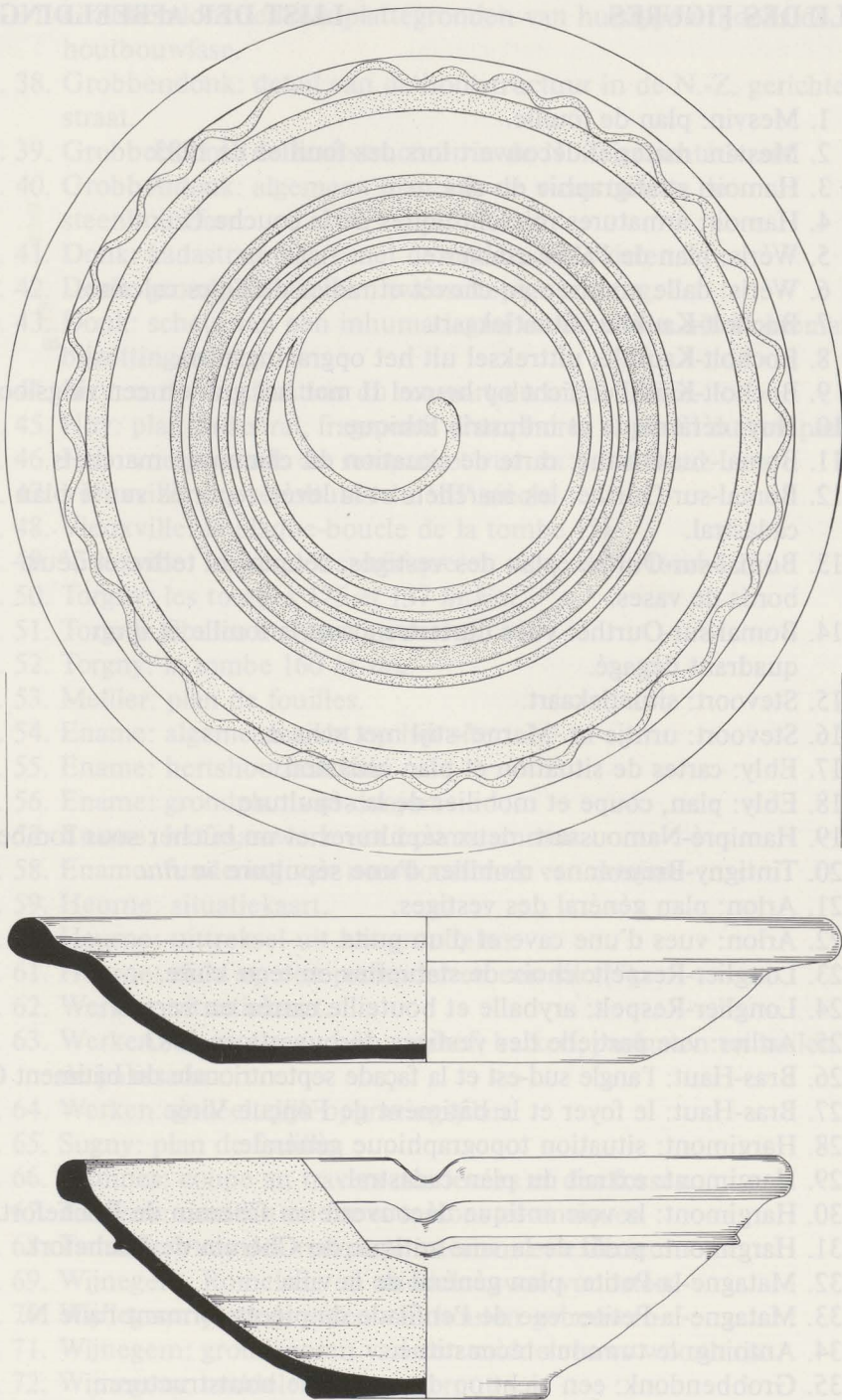

Fig. 105. Aardewerk. S. 1/3.

TABLE DES FIGURES

LIJST DER AFBEELDINGEN

- Fig. 1. Mesvin: plan de fouille.
- Fig. 2. Mesvin: matériel découvert lors des fouilles de 1983.
- Fig. 3. Hamoir: stratigraphie du site.
- Fig. 4. Hamoir: armatures microlithiques de la couche C.
- Fig. 5. Wéris: plan de l'allée couverte.
- Fig. 6. Wéris: dalle enterrée au chevêt et radier de blocs calcaires.
- Fig. 7. Bocholt-Kaulille: situatiokaart.
- Fig. 8. Bocholt-Kaulille: uittreksel uit het opgravingsplan.
- Fig. 9. Bocholt-Kaulille: zicht op heuvel II met het graf en een ringsloot.
- Fig. 10. Huy: céramique et industrie lithique.
- Fig. 11. Bomal-sur-Ourthe: carte de situation du champ de marchets.
- Fig. 12. Bomal-sur-Ourthe: les marchets et la levée reportés sur le plan cadastral.
- Fig. 13. Bomal-sur-Ourthe: plan des vestiges, coupes du tertre et deux bords de vases.
- Fig. 14. Bomal-sur-Ourthe: vues du tertre avant la fouille et d'un quadrant dégagé.
- Fig. 15. Stevoort: situatiokaart.
- Fig. 16. Stevoort: urtje in 'Marne'-stijl met schaal.
- Fig. 17. Ebly: cartes de situation et plan cadastral.
- Fig. 18. Ebly: plan, coupe et mobilier de la sépulture.
- Fig. 19. Hamipré-Namoussart: deux sépultures et un bûcher sous tombelle.
- Fig. 20. Tintigny-Breuvanne: mobilier d'une sépulture *in situ*.
- Fig. 21. Arlon: plan général des vestiges.
- Fig. 22. Arlon: vues d'une cave et d'un puits.
- Fig. 23. Longlier-Respelt: choix de statuettes en terre cuite.
- Fig. 24. Longlier-Respelt: aryballe et bouteille carrée en verre.
- Fig. 25. Anlier: vue partielle des vestiges découverts en 1983.
- Fig. 26. Bras-Haut: l'angle sud-est et la façade septentrionale du bâtiment C.
- Fig. 27. Bras-Haut: le foyer et le bâtiment de Fonçue Virée.
- Fig. 28. Hargimont: situation topographique générale.
- Fig. 29. Hargimont: extrait du plan cadastral.
- Fig. 30. Hargimont: la voie antique découverte au Chemin de Rochefort.
- Fig. 31. Hargimont: profil de la voie antique du Chemin de Rochefort.
- Fig. 32. Matagne-la-Petite: plan général de la villa.
- Fig. 33. Matagne-la-Petite: vue de l'enfilade de pièces formant l'aile N.
- Fig. 34. Antoing: le tumulus reconstitué.
- Fig. 35. Grobbendonk: een zicht op de complexe houtstructuren.
- Fig. 36. Grobbendonk: gedeeltelijke plattegrond van de huizen langs een straat (houtbouwfase I^e eeuw).

- Fig. 37. Grobbendonk: enkele plattegronden van huistypen tijdens de houtbouwfase.
- Fig. 38. Grobbendonk: detail van de houtstructuur in de N.-Z. gerichte straat.
- Fig. 39. Grobbendonk: de houtstructuur in de N.-Z. gerichte straat.
- Fig. 40. Grobbendonk: algemeen plan van de vicus tijdens de steenbouwfase.
- Fig. 41. Donk: kadastrale kaart met de onderzochte delen.
- Fig. 42. Donk: grondplan van een tweeschepige woning.
- Fig. 43. Donk: schets van een inhumatiegraf en de urnen uit de krematiebijzettingen.
- Fig. 44. Huy: carte de situation du rempart du mont Falize.
- Fig. 45. Huy: plan cadastral, fragments d'amphores et profil du rempart.
- Fig. 46. Huy: vue générale du rempart et vue du profil nord.
- Fig. 47. Vieuxville: les sépultures du VIIe siècle.
- Fig. 48. Vieuxville: la plaque-boucle de la tombe 151.
- Fig. 49. Vieuxville: le gobelet sphérique en verre de la tombe 151.
- Fig. 50. Torgny: les tombes 175 et 157 *in situ*.
- Fig. 51. Torgny: fibules et vases en verre.
- Fig. 52. Torgny: la tombe 160 *in situ*.
- Fig. 53. Mellier: plan de fouilles.
- Fig. 54. Ename: algemeen zicht op het site.
- Fig. 55. Ename: hertshoornen hak.
- Fig. 56. Ename: grondplan van donjon.
- Fig. 57. Ename: het raamwerk van boomstammen.
- Fig. 58. Ename: fundering van noordoosthoek van donjon.
- Fig. 59. Heurne: situatiekaart.
- Fig. 60. Heurne: uittreksel uit het grondplan.
- Fig. 61. Heurne: zicht op een paalspoor en een silo (?).
- Fig. 62. Werken: situatiekaart.
- Fig. 63. Werken: de motte en het voorhof, balken, paalgoten en kuilen van de palissade.
- Fig. 64. Werken: gedeeltelijk opgravingsplan.
- Fig. 65. Sugny: plan de fouille.
- Fig. 66. Tamines: coupe au travers des levées et des fossés.
- Fig. 67. Tamines: couteau en fer et tessons céramiques.
- Fig. 68. Tamines: vues des remparts intérieur et extérieur.
- Fig. 69. Wijnegem: Romeinse en middeleeuwse vondsten.
- Fig. 70. Wijnegem: plattegronden van houten gebouwen.
- Fig. 71. Wijnegem: grondsporen van een middeleeuws woonhuis.
- Fig. 72. Wijnegem: middeleeuwse waterput.
- Fig. 73. Alveringem: situatiekaart.
- Fig. 74. Alveringem: overzicht van de kadastrale situatie der sites.

- Fig. 75. Perk: grondplan van de Romaanse kerk.
Fig. 76. Perk: architecturale doorsneden.
Fig. 77. Spiere-Helkijn: grondplan van het bisschoppelijk kasteel.
Fig. 78. Spiere-Helkijn: zicht op het torentje 12.
Fig. 79. Spiere-Helkijn: plan en doorsnede van torentje 12.
Fig. 80. Spiere-Helkijn: bakstenen riolering.
Fig. 81. Herk-de-Stad-Donk: houten waterput.
Fig. 82. Klein-Sinaai: grondplan van de kloostergebouwen te Boudelo.
Fig. 83. Tervuren: reconstructie van de gebouwen op de oude oeverwal.
Fig. 84. Tervuren: zichten op de donjon.
Fig. 85. Diest: grondplan van het residentieel gebouw op de 'Warande'.
Fig. 86. Diest: zicht op de haarden in het zaalgebouw.
Fig. 87. Hasselt-Rapertingen: situatiekaart met het domein Henegau.
Fig. 88. Hasselt-Rapertingen: aardewerk uit de gracht.
Fig. 89. Koekelare: doorsnede door de grachten.
Fig. 90. Koekelare: aardewerk.
Fig. 91. Koekelare: aardewerk.
Fig. 92. Lier: grondplan van de toren.
Fig. 93. Lier: zicht op de torenresten.
Fig. 94. Lier: steengoed-kruikje uit Siegburg.
Fig. 95. Herk-de-Stad: situatiekaart.
Fig. 96. Herk-de-Stad: keramiek uit de Herk.
Fig. 97. Herk-de-Stad: keramiek uit de Herk en uit Diest.
Fig. 98. Wéris-Morville: restitution du four et vue du chantier.
Fig. 99. Wéris-Morville: vase en place et chope en grès.
Fig. 100. Veurne: de fortificaties rond de stad (1694).
Fig. 101. Veurne: luchtfoto van het gebied ten zuidwesten van de stad.
Fig. 102. Veurne: microtopografische opname van de onderzochte schans.
Fig. 103. Bilsen: 'potbodem' met afgebroken pijpestelen.
Fig. 104. Bilsen: aardewerk.
Fig. 105. Bilsen: aardewerk.

**LISTE DES PUBLICATIONS
PARUES EN 1983**

**LIJST VAN DE PUBLIKATIES
VERSCHENEN IN 1983**

ARCHAEOLOGIA BELGICA

- 252 – A. ROBER, Le sanctuaire gallo-romain de Matagne-la-Grande.
- 253 – CONSPECTUS MCMLXXXII.
- 254 – J. DE MEULEMEESTER, J. TERMOTE, De Middeleeuwse dorpskern van Zoutenaai (Veurne). Onderzoek van een woonsite en van de kerk.
- 255 – MISCELLANEA ARCHAEOLOGICA in honorem H. ROOSENS.
- 256 – VARIA V: H. ROOSENS, Merovingische zwaardriem van Anderlecht.
J. ALENUS-LECERF, Le cimetière mérovingien de Liège. ID., Les structures médiévales découvertes près du chœur oriental de la cathédrale Saint-Lambert de Liège. ID., Fouille dans le chœur de l'ancienne église de Vieuxville.

TABLE DES MATIERES

INHOUDSTAFEL

J. Alénus-Lecerf, Le cimetière de Vieuxville. 4 ^e campagne de fouilles .	89
M. Amand, Le parc archéologique d'Antoing et sa signification.	67
D. Cahen, J. Michel, Nouvelle campagne de fouille dans le site paléolithique moyen de Mesvin IV	5
A. Cahen-Delhaye, Coupe du rempart du mont Falize à Huy	83
A. Cahen-Delhaye, Stratigraphie et céramique de la fortification du Cheslai à Tamines	122
A. Cahen-Delhaye, J.-P. Caspar, Occupation hallstattienne sur le mont Falize à Huy	25
A. Cahen-Delhaye, H. Gratia, Exploration de cinq tombelles à Hamipré-Namoussart	42
A. Cahen-Delhaye, J. Papeleux, Fouille d'un marchet à Bomal-sur-Ourthe	29
D. Callebaut, Het castrum van de mark Ename	102
D. Callebaut, P. Van der Plaetsen, Middeleeuwse bewoningssporen nabij het Torenhof te Heurne	107
M.-H. Corbiau, Etablissement routier romain à Anlier	55
M.-H. Corbiau, Une voie antique à Hargimont: la chaussée romaine Bavai-Trèves?	59
G. Cuyt, Gallo-Romeinse en middeleeuwse houtbouwsporen te Wijnegem	126
A. De Belie, De Boudelo-abdij te Klein Sinaai	147
G. De Boe, Nieuw onderzoek in de Romeinse vicus te Grobbendonk: de houtbouwfase	69
G. De Boe, Nieuw onderzoek in de Romeinse vicus te Grobbendonk: de steenbouwfase	74
J. De Meulemeester, Geo-archeologische prospectie op middeleeuwse sites te Alveringem	131
J. De Meulemeester, M. Dewilde, Het hertogelijk kasteel te Tervuren	151
J. De Meulemeester, L. Van Impe, Keramiekvondsten uit Herk-de-Stad	170
J. De Meulemeester, C. Vanthournout, Het voorhof van de "Hoge Andjoen"-motte te Werken	112
Ph. Despriet, Onderzoek van het kasteel van Helkijn in 1983	139
M. Dewilde, J. Heus, Een laat-middeleeuws site met walgracht te Koekelare	162
A. Engels, L. Van Impe, Grafveld uit de IJzertijd te Kaulille (Gem. Bocholt)	20
G. Fairon, H. Gratia, Fouilles de sauvetage à Tintigny-Breuvanne	45
H. Gratia, Sauvetage à Longlier-Respelt	52
H. Gratia, A. Cahen-Delhaye, Sauvetage d'une sépulture de La Tène I à Ebly	38

H. Gratia, A. Cahen-Delhayé, L. Lefebvre, G. Fairon, Sauvetage dans le vicus romain d'Arlon	47
G. Gijssels, R. van de Konijnenburg, L. Van Impe, Sporen van een IJzertijd nederzetting te Stevoort (Hasselt)	35
G. Hossey, Vestiges romains à Bras-Haut	57
F. Hubert, E. Huysecom, Quatrième campagne à l'allée couverte I de Wéris	15
G. Lambert, Le cimetière mérovingien de Torgny	94
J. et P. Lausberg, L. Pirnay, M. Otte, Seconde campagne de fouilles à la grotte Lechat à Hamoir	9
A. Matthys, Le "Chesté de la Rotche" à Sugny	118
A. Matthys, H. Gratia, Le "Haut de la Cour" à Mellier	100
A. Matthys, L. Van Impe, R. Lanin, De Romaanse grondvesten van de Sint-Niklaaskerk te Perk	135
J. Papeleux, F. et F. Hubert-Moyson, Un four de potier de la Renaissance à Wéris-Morville	174
A. Rober, La villa gallo-romaine de Matagne-la-Petite	64
B. Roosens, Het Warandekasteel te Diest	155
B. Roosens, Een laat-middeleeuwse stadstoren te Lier	167
H.-C. Straet, M. Buntgens, Atelier de taille du silex au "Bois Communal" à Sint-Pieters-Voeren	13
J. Termote, M. Dewilde, Het versterkte legerkamp uit 1694 te Veurne-Bewesterpoort	179
R. van de Konijnenburg, Het domein "Henegau" te Hasselt	158
S. Vandenberghe, Een 18 ^e -eeuwse potten- en pijpenbakkerij te Bilzen	184
L. Van Impe, P. Strobbe, P. Vynckier, Romeinse nederzetting en begraafplaats te Donk: het onderzoek in 1983	79
L. Van Impe, P. Strobbe, P. Vynckier, Sonderingen rond de priorij te Donk	144

Pour les documents iconographiques dessins, photos, les travaux de restauration et tous les travaux d'administration qui ont contribué à la réalisation de cet ouvrage, nous remercions:

Voor de afwerking van het illustratiemateriaal, de fotoöfnamen, het restauratiewerk en de administratieve formaliteiten die deze uitgave mogelijk hebben gemaakt, danken wij:

- Mej. E. Bries (administration/administratie)
- M. H. Denis (photographie/fotografie)
- M. Cl. Dupont (dessins/tekenwerk)
- Mme. Fr. Piette-Roloux (dessins/tekenwerk)
- M. W. Thyssen (restauration/restauratie)
- M. R. Vanschoubroek (dessins/tekenwerk)
- M. A. Willems (restauration/restauratie)
- Mme. A. Cahen-Delhaye (rédaction)
- M. L. Van Impe (redactie)

.....	131
J. De Meulemeester, M. Dewilde, Het hertogelijk kasteel te Terruren	151
J. De Meulemeester, L. Van Impe, Keramiekvondsten uit Herk-de-Stad	170
J. De Meulemeester, C. Vanthournout, Het voorhof van de "Hoge Andjoen"-motte te Werken	112
Ph. Despret, Onderzoek van het kasteel van Bolkijn in 1983	139
M. Dewilde, J. Heus, Een laat-middeleeuws site met walgraacht te Koekelare	162
A. Engels, L. Van Impe, Grafveld uit de Hartijde te Kaulille (Gem. Bocholt)	20
G. Fainon, H. Gratia, Fouilles de sauvetage à Tintigny-Breuvanne	45
H. Gratia, Sauvetage à Lengher-Respet	52
H. Gratia, A. Cahen-Delhaye, Sauvetage d'une sépulture de La Tène I à Eblly	38